

VYCHÁZÍ POSLEDNÍ ČÍSLO ADIKTOLOGIE V ROCE 2009

a blíží se konec roku, období, kdy máme tendenci bilancovat. Proto si myslím, že je vhodné zamyslet se nad tím, co jsme se v uplynulém roce dozvěděli o drogové situaci v České republice. Zejména nad tím, co se objevilo v oblasti informací o české drogové situaci nového, zajímavého, překvapivého nebo podnětného.

Dříve než začnu, chtěl bych poděkovat všem institucím a profesionálům, kteří přispívají jednotlivými kousky informací k sestavení pokud možno úplného a reálného obrázku o drogové situaci v České republice. Velmi často není sběr a analýza informací jejich hlavní pracovní náplní a já jsem za jejich zájem a spolupráci na realizaci českého drogového informačního systému vděčný. Tím se vlastně dostávám k první bilanční informaci uplynulého roku – ukazuje se, že dokážeme popisovat komplexní fenomén užívání drog, jeho následky a související intervence ve stále větší šíři a hloubce a že roste i váha českého příspěvku k popisu evropské drogové situace. Svědčí o tom mimo jiné vysoký počet zmínek o české situaci či citací České republiky v letošní výroční zprávě o drogové situaci v Evropě, kterou vydává Evropské monitorovací centrum pro drogy a drogové závislosti. Platí to zejména o nelegálních drogách, ale věřím, že se blýská na lepší časy i co se týče alkoholu a tabáku. Zdá se, že v právě připravované strategii protidrogové politiky a jejím akčním plánu na další období bude problematika tabáku, ale zejména alkoholu, představovat jednu z priorit nejen ve vztahu k prevenci a léčbě, ale i s ohledem na dostupnost a distribuci příslušných informací.

Ostatně mezinárodní kontext dat o české situaci letos představoval asi jeden z nejčastějších podnětů k zamýšlení. Jak známo, Česká republika má v evropském měřítku historicky ojedinělý nejvyšší počet problémových (zejména injekčních) uživatelů metamfetaminu, kteří tvoří přibližně dvě třetiny ze všech odhadovaných problémových uživatelů drog (cca 30 tisíc) a jejich počet v posledních letech neklesá, naopak lze hovořit o sice statisticky nevýznamném, ale přesto mírném nárůstu. V nejnovější Výroční zprávě o stavu ve věcech drog v roce 2008 jsme zpracovali jednu ze tří speciálních kapitol zaměřenou na téma užívání (met)amfetaminu a intervencí zaměřených na snížení nabídky a poptávky po drogách amfetaminového typu. V České republice kapitola pochopitelně téměř výhradně pojednávala o per-

vitinu. Ukázalo se, že vzhledem k tomu, že pervitin se nachází v jádru českého drogového problému po mnoho let, máme dostatek různých informací o jeho užívání a souvisejících zdravotních a sociálních následcích. Velmi překvapivě se naopak ukazuje, že navzdory tomu nejsou v České republice aplikovány žádné specifické preventivní, poradenské či léčebné intervence a programy zaměřené na užívání a závislost na pervitinu. Jedinou výjimkou je snad relativně nová a inovativní metoda harm reduction spočívající v distribuci želatinových kapslí jako perorální alternativy k injekčnímu způsobu aplikace, která se ukazuje jako velmi specifická intervence pro uživatele pervitinu, resp. amfetaminových drog. Zdá se, že se jedná o český „vynález“ nového nástroje harm reduction, i když jeho výhody i rizika je třeba dále ještě podrobně zkoumat. Kromě „kapslových programů“ tedy žádný na pervitin zaměřený program v České republice realizován není, zatímco pro problémové uživatele opiátů je k dispozici velmi specifická a účinná substituční terapie opioidovými agonisty. Významným počinem a příslibem do budoucna je proto chystaný výzkumný projekt Centra adiktologie 1. LF UK v Praze zaměřený na incentivní terapii (Contingency Management Therapy) a snad se podaří brzy zrealizovat i (dlouho avizovaný) pilotní experiment substituce pervitinu jinými legálními stimulanty, k níž ostatně v české klinické praxi ojediněle dochází (pro více informací viz speciální kapitolu v poslední výroční zprávě o stavu ve věcech drog). Dalším nemilým zjištěním zůstává, že historie užívání pervitinu v České republice, zejména její předlistopadová etapa v sedmdesátých a osmdesátých letech minulého století, je stále nedostatečně a nystematicky popsána a zdokumentována. V této souvislosti se těším na výsledky právě probíhajícího kvalitativního výzkumu, který realizujeme ve spolupráci s o. s. SANANIM a který mapuje příběhy osob užívajících drogy v průběhu dvou dekád před rokem 1989. Mimochodem, pokud by někdo z čtenářů Adiktologie objevil první přímý literární zdroj dokumentující počátek užívání pervitinu v České republice v sedmdesátých letech minulého století, budu za něj (a nejen já) velmi vděčen. Vzhledem k tomu, že časopisecké a knižní zdroje z té doby nejsou elektronizovány, je jakékoliv systematické nebo *ad hoc* hledání značně komplikované. Zatím neuskutečněným, i když několik let diskutovaným,

česko-slovenským projektem je databázové elektronické zpracování zhruba čtyřiceti ročníků Alkoholizmu a drogových závislostí (Protialkoholického obzoru) – mohl by to být hezký příklad mezinárodní spolupráce obou národních odborných adiktologických společností už třeba v příštím roce.

Rok 2009 přinesl také řadu nových informací z oblasti užívání drog v české obecné populaci. Na jaře byly zveřejněny mezinárodní výsledky studie ESPAD mezi šestnáctiletými Evropany, kterého se Česká republika účastnila už počtvrté. Zpracovali jsme také výsledky Celopopulační studie užívání psychotropních látek v České republice, jejíž sběrná část se uskutečnila na podzim 2008, a která byla první studií na reprezentativním vzorku české dospělé populace monotematicky zaměřenou na užívání drog využívající takzvaný Evropský modelový dotazník.

ESPAD 2007 potvrdil, že čeští adolescenti mají ve srovnání se svými evropskými vrstevníky nadprůměrné zkušenosti s užíváním většiny sledovaných legálních či nelegálních drog kromě těkavých látek. Zejména se to týká konopných látek – i když ve srovnání s minulou vlnou ESPADu došlo v roce 2003 v českém vzorku k vyrovnání rostoucího trendu zkušeností s konopnými látkami, v mezinárodním kontextu jsme zůstali jedinou zemí, kde celoživotní prevalence šestnáctiletých přesahuje 40 % a odstup dalších zemí na pomyslném žebříčku se výrazně zvětšil. V zemích s podobně vysokou mírou užívání konopných látek mezi šestnáctiletými (Spojené království, Irsko, Francie, Švýcarsko) došlo totiž mezi lety 2003–2007 k významným poklesům, způsobeným mimo jiné intenzivními cílenými preventivními kampaněmi a projekty zaměřenými na zvýšení dostupnosti poradenství a léčby pro (intenzivní) uživatele konopných a dalších drog mezi dospívajícími a mladými dospělými. Česká republika se tak v Evropě ocitla se svou 45% mírou celoživotních zkušeností s užitím konopí mezi šestnáctiletými zcela osamocena a vysokých hodnot dosahují i ostatní ukazatele spojené s aktuálním či intenzivním užíváním konopných drog.

Další (nemilé) překvapení přinesly výsledky Celopopulační studie užívání psychotropních látek v České republice z roku 2008 – prevalence prakticky všech sledovaných drog se ve srovnání s posledními dostupnými výsledky z roku 2004 zvýšily; výjimku tvoří snad jen aktuální užívání extáze. Zejména se to týká skupiny velmi mladých (do 25 let) a mladých (do 35 let) dospělých a jejich užívání konopných látek, a to jak jejich celoživotního, tak aktuálního užívání. Počet každodenních nebo téměř každodenních uživatelů konopných látek (a u nás jde především o marihuanu) lze odhadnout na cca 60 tisíc osob, především mladých mužů. A aby to nebylo tak jednoduché, získali jsme za rok 2008 výsledky další reprezentativní studie české populace realizované ÚZIS, zaměřené obecně na zdraví, která obsahovala i několik standardizovaných otázek na zkušenosti s drogami. Překvapivě se ukázalo, že výsledky obou studií se znač-

ně liší – studie ÚZIS totiž naměřila značně nižší míry užívání drog. Příznám se, že tyto rozdílné výsledky dvou reprezentativních studií používajících stejné standardizované otázky, i když v mnoha dalších ohledech metodologicky odlišných, byly pro mě největším překvapením od roku 2002, tedy od vzniku Národního monitorovacího střediska pro drogy a drogové závislosti. V těchto dnech a týdnech provádíme řadu dodatečných měření a analýz, ve kterých chceme tyto rozdíly blíže osvětlit. Nicméně budeme-li považovat výsledky studie cílené na drogy za směrodatné, bude muset Evropské monitorovací středisko příští rok v grafech ukazujících zkušenosti Evropanů s konopnými látkami (a pravděpodobně také s extází) prodloužit osu ypsilon o pět až deset procentních bodů, protože Česká republika se svými aktuálními čísly dostala mimo jejich současný rozsah. Už v polovině tohoto roku jsme na jednání Rady vlády pro koordinaci protidrogové politiky předložili návrh souboru opatření směřujících k redukcii intenzivního užívání konopných a dalších drog mezi českými mladými dospělými, který spočívá ve vytvoření internetového informačního a poradenského portálu a iniciaci podpory přímých poradenských a léčebných intervencí ve stávající síti služeb. Projekt byl projednán a schválen, otázkou ovšem zůstává, zda se podaří na jeho realizaci najít finanční prostředky – ty byly z návrhu státního rozpočtu na rok 2010 vzhledem k úsporným opatřením vypuštěny a případné zajištění finančních prostředků jiným způsobem bude obtížné. Škoda, bez dostatečné finanční injekce bude totiž realizace rychlé, výrazné, viditelné a účinné akce obtížná a budeme tak muset spoléhat na pomalou, postupnou změnu stávajícího preventivního a poradenského systému.

Kromě výše zmíněného přinesl rok 2009 řadu dalších zajímavých informací o české situaci v oblasti drog, jako jsou například data z průzkumu AT péče ve zdravotnických zařízeních oboru psychiatrie, z průzkumu zaměřeného na služby určené uživatelům pervitinu nebo informace o trhu s konopnými drogami. Pro další podrobnosti odkazují na Výroční zprávu o stavu ve věcech drog v České republice v roce 2008, kterou právě v těchto dnech vydáváme a brzy budeme distribuovat a jejíž elektronická verze je již dostupná na www.drogy-info.cz.

Přeji čtenářům Adiktologie a celé české adiktologické odborné obci šťastné a veselé Vánoce a hodně zdraví a sil do roku 2010. Bude jich jistě potřeba, rok 2010 se zatím jeví jako docela bohatý na nové výzkumné a monitorovací projekty. Kéž nám přinesou jen samé kvalitní a pozitivní informace.

V Praze 8. prosince 2009

Viktor Mravčík
vedoucí Národního monitorovacího střediska
pro drogy a drogové závislosti